

Rozum(nost)

„Rozumnost“ je „něco“, co není a zásadně nemůže být „nahlédnuto“ zvenčí, co není a zásadně nemůže být „celé najednou“ „před“ námi, co tedy nemůže být legitimně chápáno jako „předmět“ a nemůže být modelováno za pomoci pojmů jakožto intencionální předmět. Nicméně nahlédnuto to může být „zevnitř“: když se člověk naučí „rozumnosti“, která není „z něho“ (tj. není má prostě „dána“ spolu s tím, jak je „dán“ on sám, není převoditelná na to, co je jeho výbavou již od narození, tedy „přirozenou“ výbavou), pak je schopen stále lépe kontrolovat a ovládat „svou vlastní“ rozumnost a podřizovat ji „skutečné rozumnosti“, tj. rozumnosti jako skutečnosti, která nevyplývá z jeho vlastní rozumnosti, nýbrž která je mu jakoby uložena, k níž je jakoby zavázán, která je jakoby normou a kritériem jeho vlastní rozumnosti, návodem, jak vlastní rozumnost podřídit, kultivovat a jak ji spravovat podle pravidel oné skutečné rozumnosti, k níž není jiný přístup leč v kontrole a kritice oné rozumnosti vlastní. Takže základní zkušenost s rozumem a rozumností je vždycky a od samého počátku spjata se zkušeností nerozumu a nerozumnosti. Odtud vyplývá nezbytná korektura známé teze Hegelovy, že jen ten, kdo se dívá na svět rozumně, vidí také tento svět jako rozumný. Tato teze je nedostatečná, mylná a zavádějící především ve dvojm směřu. Především těch dívajících se na svět (a zejména jednajících ve světě) je víc, ba mnoho. A to nutně znamená, že ve světě je mnoho nerozumu a nerozumnosti už jen proto, že všichni nejsou rozumní a že tudíž nejen jejich vidění, ale ani jejich jednání není vždy a převažující měrou rozumné. Svět tedy přinejmenším z tohoto důvodu není zcela a ve všech směrech rozumný, a to nikoliv jen proto, že se tak nerozumnému jeví, nýbrž především proto, že se tak jeví a musí jevit také a zejména rozumnému. Nejde totiž jen o to, jak se svět jeví, ale jaký vskutku jest. A svět není a nemůže být zcela rozumný, jestliže připustíme, že někteří lidé – a snad mnoho či dokonce většina lidí – jsou nerozumní. To totiž musí mít na rozumnost světa značný vliv, protože svět není jen příroda (a ani to by nepomohlo, jak už dnes víme), nýbrž především je to svět lidí, lidský svět (a podle Marxe svět, jehož perspektivou je stálé polidšťování, tedy také polidšťování přírody!). A právě tento lidský svět, který je pro lidi daleko nejdůležitější, není (a nikdy nebyl) zdaleka plně rozumný, a to právě pro toho, „kdo se dívá na svět rozumně“ (řečeno s Hegelem). „Rozumnost“ toho, kdo vidí celý svět jako plně rozumný, je tedy třeba velmi kriticky posoudit a problematizovat: rozumnost není a ani nesmí být jakousi ideologickou zástěrkou, která schovává a pak nevidí nerozumnost – pak by totiž právě rozumnost byla klamem a nikoliv rozumností. Rozumnost je proto rozumností, že dokáže odlišit rozum od nerozumu, rozumnost od nerozumnosti. Rozumnost je nutně kritická. A to je ten druhý směr, v němž se Hegel dopouští zásadní chyby: kritičnosti rozumu a rozumnosti není nikdy dost, nikde není možno dosáhnout jejích mezí a říci, že už je dosaženo její plnosti. A právě proto ani tomu, kdo by se snad na svět díval „nejrozumněji“ a tudíž nutně nejkritičtěji, se svět nemůže a nesmí jevit jako veskrze rozumný (ovšem stejně tak se mu nemůže a nesmí jevit jako naprosto nerozumný a absurdní).

(Praha, 980105-2.)